

Studium oboru učitelství pro 1. stupeň ZŠ v úvahách studentů

Tomáš Janík

I. Problematika studia tohoto oboru jako celku

1. Úvod do problematiky

V době, kdy se na PdF MU Brno etabluje kreditní systém studia a s ním související dílčí změny v pojetí studijních programů, předkládám několik studentských úvah k problematice studia oboru učitelství pro 1. stupeň ZŠ. Cílem příspěvku je poskytnout zpětnou vazbu využitelnou v procesu hledání adekvátní tváře tohoto oboru.

Východiskem těchto úvah jsou diskuse o profilu absolventa oboru učitelství pro 1. stupeň ZŠ, který je vymezen souborem vědomostí, dovedností, osobnostních kvalit a dalších požadavků na něj kladených. Domnívám se, že nástroji, které studenta formují, z velké části disponuje fakulta (skladba a časová dotace jednotlivých předmětů, osobnostní vklad jednotlivých vysokoškolských učitelů, zprostředkování styku s praxí atd.).

Do toho všeho však vstupují představy studenta o sobě samém a jeho vlastní vize učitelské role. Nutně zde dochází ke konfrontacím toho, co chce fakulta, a toho, co chce student. Výstupem takových konfrontací je i tato práce.

2. Obor učitelství pro 1. stupeň ZŠ – otazníky

Polemika k tomuto tématu se vyznačuje mnoha otazníky, z nichž by každý vydal na samostatné, jistě velice obsáhlé téma. Pro stručnost a přehlednost jsem práci postihl v následujících otázkách:

- lze snížit počet hodin povinné výuky a vytvořit nabídku volitelných předmětů,
- lze některé disciplíny nabídnout ve více úrovních náročnosti,
- lze zamezit dublování poznatků v jednotlivých disciplínách,
- lze pečlivěji zformulovat obsahy jednotlivých předmětů,
- lze lépe vymezit jádrové učivo jednotlivých předmětů,
- lze výuku v jednotlivých disciplínách podpořit vznikem a nabídkou *aktuálních* písemných materiálů,
- lze integrovat předměty podobného charakteru,
- lze při praktickém výcviku studentů funkčněji propojovat teorie s praxí,

- **Lze lépe vymežit úkoly fakultních cvičných učitelů ve vztahu ke studentům.**

3. Obor učitelství pro 1. stupeň ZŠ – komentáře

Z anketního šetření vyplynulo, že studenti mají zájem spolupodílet se na vlastní profilaci, což je možné pouze tehdy, jestliže existuje **nabídka volitelných předmětů**. Dosud minimální možnost volby, kdy všichni absolují prakticky totéž ve stejném rozsahu, je fakultou řešena takřka jíc za pochodu v souvislosti se zaváděním kreditního systému. Ten svojí podstatou tuto možnost garantuje. Požadavek **snížení počtu hodin povinné výuky** se paradoxně řeší sám následkem nepříznivé finanční situace, v níž se naše fakulta nachází.

Na fakultu přicházejí studenti s rozdílnou úrovní vstupních znalostí (dovedností) v jednotlivých disciplínách. Aby mohlo dojít k výkonnostní a cílové diferenciaci, bylo by **vhodné nabídnout některé disciplíny ve více úrovních náročnosti** (např. obsluha počítače pro začátečníky a obsluha počítače pro pokročilé atd.). Proč se tak v řadě případů neděje, zůstává předmětem diskusí.

Dublování poznatků jako by dávalo signál o přílišné uzavřenosti a zřetelné ohraničenosti jednotlivých disciplín na fakultě. Nemohu se bohužel ubránit dojmu, že mnohé katedry mezi sebou spíše mlčí, místo toho, aby spolupracovaly a koordinovaly obsahy jednotlivých disciplín. Otázkou zůstává, zda má být studentům látka předávána v různých úhlech pohledu (tatáž problematika jednou z pohledu pedagoga, podruhé z pohledu psychologa atd.), či zda jde o spirálové pojetí učiva, nebo snad ještě o něco jiného.

Pečlivě zformulované obsahy jednotlivých předmětů a vymezení jádrového učiva jsou nutným předpokladem pro smysluplnost vzdělávací činnosti. Některé předměty působí dojmem volnomyšlenkářské rozevlátosti v tom smyslu, že se v minimální časové dotaci snaží předat nepřiměřeně mnoho (zpravidla informací). Na uvedení věcí do souvislostí a budování systému poznatků potom přirozeně není čas. Takové předměty lze přirovnat k nezarámovaným obrazům s rozostřeným středem.

Lze výuku v jednotlivých disciplínách podpořit vznikem a nabídkou aktuálních písemných materiálů? Tento otazník je apelem na publikační činnost vysokoškolských učitelů, která je mimo jiné jejich vizitkou. Požadavek vzniku aktuální literatury k jednotlivým disciplínám je zcela opodstatněný.

Integrace předmětů podobného charakteru, jako jsou např. prvouka, přírodověda, vlastivěda, by jistě přispěla k řešení problému dublování poznatků a navíc by pomohla propojit to, co patří dohromady.

Při výuce na fakultě zadávat studentům takové úkoly, které v praxi skutečně využijí, řešit s nimi konkrétní situace po návratu z praxe, naznačovat možnosti a způsoby jednání v jednotlivých, zpravidla problémových situacích – to mám na mysli, když hovořím o **funkčním propojení teorie s praxí**. Možnosti učitelů z fakulty jsou přirozeně limitované tím, že se studentům na praxi mohou věnovat pouze v omezené míře. Právě o to pečlivěji by měly být **vymezeny úkoly fakultních cvičných učitelů**. Nedochozelo by tak ke kuriózním situacím, kdy ze stovek cvičných učitelů téměř žádný nepodá studentům konstruktivní zpětnou vazbu jejich praxe aj.

4. Závěr

Z těchto otázek a úvah se zvyrazňuje otázka zásadní: je výuka na fakultě dostatečně „otevřená“ k tomu, aby její obsah a pojetí mohlo být přiměřeně korigováno a usměrňováno dle přání studentů, nebo je natolik nepružná, že je to jen těžko možné?

Jsem přesvědčen o smyslu této polemiky a rád bych podotkl, že se mi nejedná o žádnou reformu studia, nýbrž pouze o uplatnění některých organizačních úkonů (vytvořit nabídku volitelných předmětů atd. viz výše) a provedení několika inovací v obsahu některých disciplín.

Navzdory drobným nedostatkům, které komentuje tato práce, je můj celkový dojem ze studia oboru učitelství pro 1. stupeň ZŠ na PdF MU Brno více než příznivý a rád bych za to poděkoval.

II. Problematika didaktik (obecné a oborových)

1. Úvod do problematiky

Vysokoškolský učitel oborové didaktiky si nutně musí připadat jako alchymista, který se při „míchání svého oboru“ snaží nalézt tu správnou míru všech přísad, protože jinak dojde k výbuchu.

Dá-li málo přísady **dovednosti**, mají mu studenti za zlé, že jim nechce prozradit učitelské „know-how“, jestliže to naopak přežene s přísadou **dovednosti**, vytkne mu poučená veřejnost, že jeho vinou devaluje pedagogická, fakulta na jakousi řemeslnou dílnu.

Nedostatek přísady **vědomosti** je pro ostudu, pro smích, pro pláč, a navíc to bude mít v praxi negativní vliv na schopnost učitelů didakticky ztvárnit učivo, nadbytek přísady **vědomosti** asi není na škodu, bohužel sklenici oborové didaktiky lze naplnit jen po okraj. . .

Tomáš Janík

Téma didaktik je tak obsáhlé a závažné, že by vydalo na samostatný článek. Řada zde uvedených skutečností má hlubší souvislosti se závěry vyslovenými v prvním dílu tohoto článku.

2. Problematika didaktik – obecné a oborových – otazníky

Na tomto místě přináším opět výčet nejzávažnějších otazníků, které visí téměř nad každou diskusí k tomuto tématu. Jde o následující problémy:

- Lze dosáhnout užšího propojení obsahu obecné didaktiky a oborových didaktik,
- lze do didaktik zařadit výcvik pedagogických dovedností ve větší míře než doposud,
- lze v didaktikách důsledněji uplatňovat využití mezipředmětových vztahů,
- lze věnovat větší prostor rozboru vlastní vyučovací činnosti studentů.

3. Problematika didaktik – obecné a oborových – komentáře

Užší propojení obsahu obecné didaktiky a oborových didaktik je opět spjato s propojením jednotlivých kateder, s jejich ochotou vzájemně spolupracovat. Jsem přesvědčen o tom, že kvalitnější spolupráce mezi katedrami by přinesla *přinejmenším* lepší koordinovanost obsahu didaktiky obecné s didaktikami oborovými.

Mnozí studenti se cítí nedostatečně vycvičení v základních pedagogických dovednostech (hlavně **psychopedagogických, komunikativních a diagnostických**). Na základě toho se domnívám, že by bylo vhodné zařadit do výuky v didaktikách výcvik těchto dovedností ve větší míře, než je tomu doposud. Rovněž výcvik sebereflexe by měl být intenzivnější.

Směrování k větší propustnosti jednotlivých předmětů a k integrovanému pojetí výuky, jakož i mezipředmětové vztahy nám patrně stále poněkud unikají. Každá disciplína předkládá „svůj“ soubor poznatků a o souvislostech s poznatky jiných disciplín se zpravidla nediskutuje. Přitom právě oborové didaktiky ve studiu učitelství pro 1. stupeň ZŠ jsou, dle mého názoru, ideálním prostorem pro hledání souvislostí a propojování poznatků.

Rozbory vlastní vyučovací činnosti studentů souvisejí spíše s vykonáváním praxe a významnou roli zde tedy hrají cviční učitelé jako poskytovatelé zpětné vazby studentům a zkušenější kolegové, kteří mohou být nápomocni radou nebo povzbuzením. Vidím zde opět souvislost s požadavkem vymezení úkolů cvičných učitelů ve vztahu ke studentům.

4. Závěr

V případě oborových didaktik může dojít někdy až k situaci, kdy didaktika není didaktikou. V takovém případě se jedná spíše o jakési opakování teoretických znalostí získaných dříve. Diskusi k tématu *jak vyučovat* taková „didaktika“ zpravidla nepřináší. Vyučující jako by tiše uznali, že své stu-

denty nedostatečně dobře naučili teorii, a tudíž je nutné s nimi celou látku zopakovat.

Domnívám se, že oborové didaktiky by měly sledovat směr, kterým se ubírá pedagogické myšlení jejich oboru, a v souladu s ním by také měla být koncipována výuka. Otázkou je, zda vysokoškolští učitelé mají neustále čekat na jakési podněty a požadavky „odněkud“, nebo zda mají daleko pružněji a dřív vyvinout vlastní aktivitu v daném směru a například zařadit aktuální téma do výuky v seminářích.

Cílem tohoto příspěvku bylo poskytnout zpětnou vazbu využitelnou v procesu hledání adekvátní tváře oboru učitelství pro 1. stupeň ZŠ. Výchoziskem pro nalezení této tváře je zejména tvořivý přístup a ochota měnit něco k lepšímu.

Literatura

- ŠVEC, V., HAVEL, D., KNOTOVÁ, D. Jak studenti učitelství hodnotí podmínky pro podněcování jejich aktivity, samostatnosti a tvořivosti? In *Tvořivostí učitele k tvořivosti žáků*. Brno: Paido, 1997, s. 107–113.
- ŠVEC, V. *Pedagogická příprava budoucích učitelů: Problémy a inspirace*. Brno: Paido, 1999.